

UDC 37.017:374+355.234-057.874
DOI 10.35433/pedagogy.4(123).2025.6

MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION IN EXTRACURRICULAR EDUCATION INSTITUTIONS: STATUS, PROBLEMS, AND PROSPECTS FOR THE FORMATION OF VALUE ORIENTATIONS IN SCHOOLCHILDREN

D. S. Sharipov*

The article presents a comprehensive analysis of the state of military-patriotic education in out-of-school educational institutions of Ukraine in the context of shaping the value orientations of school-age children. The regulatory and legal framework is examined, the current network of out-of-school institutions with a military-patriotic focus is analyzed, and the content, forms, and methods of their activities are characterized. The functioning of out-of-school educational institutions is highlighted through the lens of the socio-pedagogical aspect of their activities, which enables the pedagogization of children's leisure time and their involvement in organized forms of military-patriotic extracurricular activities. It is demonstrated that participation of schoolchildren in relevant clubs, sections, and groups creates conditions for their effective adaptation to negative external social influences, develops practical skills for counteracting such influences, and encourages engagement in various pedagogically oriented mass events with patriotic content that promotes an active civic stance and contributes to the formation of stable patriotic beliefs. It is established that the current state of military-patriotic education in out-of-school educational institutions requires targeted analysis both in terms of the effectiveness of state policy implementation and in the context of its impact on the value sphere of a child's personality.

Using SWOT analysis, the main trends, opportunities, and threats in the functioning of the military-patriotic education system are identified. Particular attention is paid to the methodological support of out-of-school educational institutions and to effective practices for shaping the value orientations of schoolchildren under conditions of martial law. An analysis of statistical data concerning the gender and age distribution of participants in military-patriotic out-of-school educational institutions is conducted. Possible prospects for the formation of schoolchildren's value orientations under conditions of martial law are determined.

Keywords: military-patriotic education, extracurricular educational institutions, value orientations, schoolchildren, methodological support, SWOT analysis, martial law, educational process.

* Postgraduate Student
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
dima07121986@meta.ua
ORCID: 0000-0002-4352-5558

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ШКОЛЯРІВ

Д. С. Шаріпов

У статті здійснено комплексний аналіз стану військово-патріотичного виховання у закладах позашкільної освіти України в контексті формування ціннісних орієнтацій дітей шкільного віку. Досліджено нормативно-правове підґрунтя, проаналізовано сучасну мережу позашкільних закладів військово-патріотичного спрямування, охарактеризовано зміст, форми та методи їх діяльності. Висвітлено роботу закладів позашкільної освіти у контексті соціально-педагогічного аспекту їх діяльності, що дозволяє педагогізувати вільний час дітей і залучати їх до організованих форм дозвілля військово-патріотичного напрямку. Доведено, що участь школярів у відповідних клубах, секціях та гуртках забезпечує умови для ефективної адаптації дітей до зовнішніх негативних соціальних впливів, розвиває практичні навички протидії їм, а також заохочує учасників до участі в різних педагогічно орієнтованих масових заходах, що мають патріотичний зміст, пропагують активну життєву позицію та впливають на формування стійких патріотичних переконань. З'ясовано, що сучасний стан військово-патріотичного виховання в закладах позашкільної освіти вимагає цілеспрямованого аналізу як з точки зору ефективності реалізації державної політики, так і в контексті впливу на ціннісну сферу особистості дитини.

За допомогою SWOT-аналізу виокремлено основні тенденції, можливості та загрози у функціонуванні системи військово-патріотичного виховання. Особливу увагу приділено методичному забезпеченню діяльності закладів позашкільної освіти та ефективним практикам формування ціннісних орієнтацій школярів в умовах воєнного стану. Проведено аналіз статистичних даних щодо гендерного та вікового розподілу здобувачів закладів позашкільної освіти військово-патріотичного спрямування. Визначено можливі перспективи формування ціннісних орієнтацій школярів в умовах воєнного стану.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, заклади позашкільної освіти, ціннісні орієнтації, школярі, методичне забезпечення, SWOT-аналіз, воєнний стан, виховний процес.

Introduction of the issue. The formation of value orientations among schoolchildren in the context of full-scale war is one of the key tasks of modern Ukrainian education. The war continues not only on the battlefield, but also in the minds of the younger generation, which necessitates ensuring the process of personality formation, worldview, and value orientations in the context of countering hostile propaganda that distorts history and seeks to devalue the national values of Ukrainians. Extracurricular education is an important and powerful link in the formation of students as active, responsible, and dedicated citizens and patriots. Therefore, the implementation of effective approaches to the organization of the educational process in extracurricular education should become a leading goal of community activity.

Given the importance and necessity of choosing the right vector for a child's development, the activities of

Постановка проблеми. Формування ціннісних орієнтацій школярів в умовах повномасштабної війни є одним із ключових завдань сучасної української освіти. Війна триває не тільки на полі бою, а й у свідомості молодого покоління, що зумовлює забезпечення процесу становлення особистості, її світогляду, ціннісних орієнтацій в умовах протидії ворожій пропаганді, яка викривлює історію та прагне знецінити національні цінності українців. Позашкільна є важливою та потужною ланкою, де здобувач формується як активний, відповідальний і відданий громадянин та патріот. Тому впровадження ефективних підходів до організації освітнього процесу у позашкільній має стати провідною метою діяльності громади.

З огляду на важливість і необхідність вибору правильного вектору розвитку дитини, діяльність позашкільних навчальних закладів набуває соціально-педагогічного змісту, оскільки дозволяє педагогізувати вільний час дітей і

extracurricular educational institutions acquire socio-pedagogical significance, as they allow for the pedagogical use of all children's free time and involve them in organized forms of leisure in appropriate groups, such as clubs, sections, and circles. This provides conditions for the effective adaptation of children to external negative social influences, develops practical skills to counteract them, and encourages participants to take part in various pedagogically oriented mass events that have patriotic content, promote an active life position, and influence the formation of stable patriotic convictions. Today, the creation of associations in extracurricular educational institutions has become widespread, which once again confirms the effectiveness of this approach in the patriotic and military-patriotic education of children.

Patriotic education necessarily involves the manifestation of moral and spiritual principles, since patriotism as a value is moral and spiritual in nature, closely linked to the social essence of a person, their social purpose, and social role. The social foundation plays a leading role in patriotic and military-patriotic education. Patriotic education in extracurricular educational institutions, which aims to foster patriotism in students, is closely linked to the socialization of the individual.

Another important feature of extracurricular educational institutions is the individualization of the life path of the growing personality. We consider the individualization of education and upbringing as a system of means that help a growing person to realize their differences from others, their weaknesses and strengths – intellectual, spiritual, moral, creative, physical, etc. This awareness is necessary for the spiritual enlightenment of the child, for independent and effective acquisition of knowledge in modern differentiated education, for understanding the meaning of life and determining one's own path in life. In other words, it is about the teacher helping the child in the sphere of personal self-determination and self-affirmation.

The educational process based on the above approaches in an extracurricular

залучати їх до організованих форм дозволя у відповідних клубах, секціях та гуртках. Це забезпечує умови для ефективної адаптації дітей до зовнішніх негативних соціальних впливів, розвиває практичні навички протидії їм, а також заохочує учасників до участі в різних педагогічно орієнтованих масових заходах, що мають патріотичний зміст, пропагують активну життєву позицію та впливають на формування стійких патріотичних переконань. Сьогодні набуло широкого поширення створення об'єднань у закладах позашкільної освіти, що ще раз підтверджує ефективність такого підходу в патріотичному та військово-патріотичному вихованні дітей.

Патріотичне виховання неодмінно передбачає прояв моральних і духовних засад, оскільки патріотизм як цінність має моральний і духовний характер, що тісно пов'язаний із соціальною сутністю людини, її соціальним призначенням і соціальною роллю. Соціальна основа відіграє провідну роль у патріотичному та військово-патріотичному вихованні. Патріотичне виховання в закладах позашкільної освіти, метою якого є виховання патріотизму в учнів, тісно пов'язане із соціалізацією особистості.

Ще однією важливою характеристикою таких закладів освіти є індивідуалізація життєвого шляху особистості, що зростає. Ми розглядаємо індивідуалізацію освіти і виховання як систему способів, що допомагають людині, яка зростає, усвідомити свою відмінність від інших, свої слабкі та сильні сторони – інтелектуальні, духовні, моральні, творчі, фізичні тощо. Це усвідомлення необхідне для духовного просвітлення дитини, самостійного й ефективного набуття знань у сучасній диференційованій освіті, усвідомлення сенсу життя та визначення власного життєвого шляху. Іншими словами, йдеться про те, щоб педагог допомагав дитині у сфері її особистого самовизначення та самоствердження.

Педагогічний процес, заснований на вищезазначених підходах у закладі позашкільної освіти, найбільш ефективно забезпечує педагогічну допомогу дитині на шляху її індивідуального розвитку. У цьому контексті завданням вчителя є

educational institution most effectively provides pedagogical assistance to children on the path of their individual development. In this context, the teacher's task is to direct the group's energy towards the formation of socially significant values and personal responsibility for their actions and social behavior in each of its members, as well as to prevent personally destructive actions of the group.

Analyzing the above, we can conclude that the creation and development of various forms and methods of patriotic and military-patriotic education of students in recent years has taken on a nationwide scale, and the role and importance of extracurricular educational institutions is constantly growing.

The results of a nationwide survey conducted by the Razumkov Center in March 2025 [14] testify to the public demand for the intensification of military-patriotic education. Most Ukrainians named patriotic education as a priority area of state policy, and military-patriotic education in educational institutions as expedient and extremely important.

Extracurricular military-patriotic education institutions are not only centers of leisure and informal communication, but also an educational environment for the formation of value orientations: active patriotism, national dignity, and readiness to defend the homeland.

At the same time, the current state of military-patriotic education in extracurricular institutions requires a focused analysis both in terms of the effectiveness of state policy implementation and in the context of its impact on the value sphere of the child's personality.

Current state of the issue. The problem of military-patriotic education and the formation of value orientations of schoolchildren has been reflected in the works of domestic scientists. The theoretical and methodological foundations of patriotic education are revealed in the works of I. Bekh; the conceptual foundations of patriotic education through combat khortyng are presented in the monograph by E. Yeromenko; the issues of national-patriotic education are explored in the

спрямування енергії групи на формування соціально значущих цінностей та особистої відповідальності за свої дії та соціальну поведінку у кожного з її членів, а також запобігання особисто руйнівним діям групи.

Аналізуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що створення та розвиток різних форм і методів патріотичного та військово-патріотичного виховання учнів в останні роки набуло загальнонаціонального масштабу, а роль і значення закладів позашкільної освіти постійно зростає.

Про суспільний запит на активізацію військово-патріотичного виховання свідчать результати загальнонаціонального опитування, проведеного Центром Разумкова у березні 2025 року [14]. Більшість українців назвали патріотичне виховання пріоритетним напрямом державної політики, а військово-патріотичне виховання в закладах освіти доцільним та вкрай важливим.

Заклади позашкільної освіти військово-патріотичного спрямування є не лише осередками дозвілля та неформального спілкування, але й виховним середовищем формування ціннісних орієнтацій: дієвого патріотизму, національної гідності, готовності до захисту Батьківщини.

Водночас сучасний стан військово-патріотичного виховання в закладах позашкільної освіти вимагає цілеспрямованого аналізу як з точки зору ефективності реалізації державної політики, так і в контексті впливу на ціннісну сферу особистості дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема військово-патріотичного виховання та формування ціннісних орієнтацій школярів знайшла відображення в роботах вітчизняних науковців. Теоретико-методологічні засади патріотичного виховання розкрито у роботах І. Беґа; концептуальні засади патріотичного виховання засобами бойового хортингу представлено в монографії Е. Єр'оменка; питання національно-патріотичного виховання досліджено у дисертації Ю. Буклова; особливості військово-патріотичного виховання досліджували

dissertation by Y. Buklov; the peculiarities of military-patriotic education were studied by V. Ivashkovsky, M. Zubalij, and I. Bilotserkivets; the practical aspects of organizing military-patriotic education were considered by M. Baka and V. Korzh; the current state and problems of extracurricular education in wartime are analyzed in the works of S. Londar, V. Gapon, and O. Barabash; methodological recommendations for organizing the activities of centers for national-patriotic education are set out in the works of O. Ostapenko, M. Tymchik, and other researchers [7-13].

Outline of unresolved issues brought up in the article. At the same time, analysis of scientific sources reveals a lack of comprehensive research on the value orientations of schoolchildren in military-patriotic extracurricular education institutions in conditions of full-scale war.

Aim of the research: comprehensive analysis of the state of military-patriotic education in extracurricular educational institutions in Ukraine and determination of the prospects for shaping the value orientations of schoolchildren in conditions of martial law.

Results and discussion. The functioning of the extracurricular education system in the military-patriotic direction is regulated by a set of state documents. In accordance with the Law of Ukraine "On Education", one of the principles of state policy in the field of education is the formation of civic and patriotic values [1]. The Law of Ukraine "On Extracurricular Education" identifies the national-patriotic education of young people, the formation of their social experience, and the establishment of an active civic position as priority areas of activity for educational institutions [2]. The Law of Ukraine "On Extracurricular Education" also emphasizes that extracurricular education institutions are part of the extracurricular education system, which provides knowledge, develops skills and interests, meets individual needs for creative self-realization and intellectual, spiritual, and physical development, preparation for active professional and social activity, and

V. Івашковський, М. Зубалій, І. Білоцерківець; практичні аспекти організації військово-патріотичного виховання розглядали М. Бака, В. Корж; сучасний стан і проблеми позашкільної освіти в умовах війни проаналізовано в роботах С. Лондара, В. Гапон, О. Барабаш; методичні рекомендації щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання викладено у працях О. Остапенка, М. Тимчика та інших дослідників [7-13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Водночас аналіз наукових джерел засвідчує недостатність комплексного формування досліджень ціннісних орієнтацій школярів у закладах позашкільної освіти військово-патріотичного спрямування в умовах повномасштабної війни.

Мета дослідження: комплексний аналіз стану військово-патріотичного виховання в закладах позашкільної освіти України та визначення перспектив формування ціннісних орієнтацій школярів в умовах військового стану.

Виклад основного матеріалу. Функціонування системи позашкільної освіти у військово-патріотичному напрямі регулюється комплексом державних документів. Відповідно до Закону України "Про освіту" одним із принципів державної політики в галузі освіти визначено формування громадянських і патріотичних цінностей [1]. У Законі України "Про позашкільну освіту" національно-патріотичне виховання учнівської молоді, формування її соціального досвіду та утвердження активної громадянської позиції віднесено до пріоритетних напрямів діяльності закладів [2]. Закон України "Про позашкільну освіту" також підкреслює, що "заклад позашкільної освіти є складовою системи позашкільної освіти, яка забезпечує знання, розвиток навичок та інтересів, забезпечує індивідуальні потреби у творчій самореалізації та інтелектуальній, духовній та фізичній розвитку, підготовка до активної професійної та соціальної діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля

creates conditions for social protection and the organization of meaningful leisure activities in accordance with the abilities, talents and health of students [2].

Modern extracurricular educational institutions significantly expand the cognitive national-patriotic activities and, to some extent, the military-patriotic activities of students, creating conditions for informal communication, offering more educational programs, expanding the choice of interesting and necessary activities for the development of their creative abilities, and helping them find non-standard ways to solve problems. Accordingly, the main trend in national-patriotic education in extracurricular education is the formation of a system of values of the individual towards the world and towards oneself. This is possible through the harmonious combination of the interests of the three most important participants in the pedagogical process: the student (the desire for self-development), society (the moral self-development of the individual), and the state (patriotic citizens as a guarantee of the country's prosperity in the world).

The concept of national-patriotic education of children and youth emphasizes that national-patriotic education should be implemented on the basis of the values inherent in Ukrainian society: freedom, dignity, justice, solidarity, responsibility, and tolerance [4].

An important document is the Strategy for National Patriotic Education for 2020-2025, which pays particular attention to the integration of resources from school, extracurricular, community, and volunteer work to achieve synergy in shaping the worldview of children and young people [3]. In 2024, Order No. 141 of the Ministry of Education and Science, "Methodological Recommendations for the Activities of National Patriotic Education Centers", was adopted, which outlines the main areas of work for the centers and establishes requirements for the content and organization of events [6]. The concept of military-patriotic education in the system of the Ministry of Defense of Ukraine (Order No. 554 of 14.08.2024) specifies the tasks of forming an active civic position,

відповідно до здібностей, талантів та здоров'я учнів" [2].

Сучасні заклади позашкільної освіти значно розширюють пізнавальну національно-патріотичну діяльність та частково військово-патріотичну діяльність здобувачів, створюючи умови для неформального спілкування, пропонуючи більше навчальних програм, розширюючи можливість вибору цікавого та потрібного для розвитку власних творчих здібностей, допомагаючи знаходити нестандартні шляхи вирішення проблем. Відповідно, основною тенденцією національно-патріотичного виховання в позашкільній освіті є формування системи цінностей особистості у ставленні до світу, до себе. Це можливо реалізувати через гармонійне поєднання інтересів трьох найважливіших учасників педагогічного процесу: *здобувача* (прагнення до саморозвитку); *суспільства* (моральний саморозвиток особистості); *держави* (патріотично налаштовані громадяни як запорука процвітання країни в світі).

Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді наголошує, що національно-патріотичне виховання має реалізовуватися на основі ціннісних орієнтацій, притаманних українському суспільству: свободи, гідності, справедливості, солідарності, відповідальності, толерантності [4].

Важливим документом є "Стратегія національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки", де особливо увага надається інтеграції ресурсів шкільної, позашкільної, громадської та волонтерської роботи для досягнення синергії у формуванні світогляду дітей та молоді [3]. У 2024 році було прийнято Наказ МОН № 141 "Методичні рекомендації діяльності організацій центрів національно-патріотичного виховання", який є основними напрямками роботи центрів, встановлює вимоги до змісту та формування проведення заходів [6]. Концепція військово-патріотичного виховання в системі Міністерства оборони України (Наказ № 554 від 14.08.2024) конкретизує завдання формування у громадян, зокрема дітей та молоді, активної

patriotism, and readiness to defend the independence and territorial integrity of Ukraine among citizens, in particular children and youth [5].

Analysis of the network of extracurricular educational institutions with a military-patriotic focus. In general, there are various types of military-patriotic educational institutions operating in Ukraine:

- All-Ukrainian and regional centers.
- Specialized extracurricular educational institutions.
- Clubs and public organizations.

At the state level, there is the Ukrainian State Center for National Patriotic Education, Local History, and Tourism for Schoolchildren, which coordinates a network of specialized clubs and sections.

As of June 2022, there were 1,351 state- and municipally owned extracurricular educational institutions operating in Ukraine. However, 49 institutions were damaged and 8 were completely destroyed as a result of military operations. According to statistical analysis presented by employees of the Institute of Educational Policy, as of January 1, 2023, there were 1,153 extracurricular education institutions operating within the Ministry of Education and Science system, which were attended by 790,834 children. In total, 23,468 out of 790,834 people received military-patriotic education, which is only 3% of the total number of extracurricular education seekers.

Regional aspect: the example of Zhytomyr region. Zhytomyr region has seen positive dynamics in the development of extracurricular education. While there were 56 institutions operating in 2018, their number had grown to 67 as of January 1, 2025. The coverage of children by extracurricular education shows a positive trend: 27% in 2022, 45% in 2023, and 47% in 2025, which is an impressive achievement in the context of war.

Before the full-scale war began, there were only two military-patriotic institutions operating in the region: the School of Young Paratroopers (Zhytomyr) and the Center for Pre-Conscription Training and Military-Patriotic Education (Novohuyvynske). As of January 1, 2025,

громадянської позиції, патріотизму, готовності до захисту незалежності та територіальної цілісності України [5].

Аналіз мережі закладів позашкільної освіти військово-патріотичного спрямування засвідчує, що загалом в Україні функціонують різні типи закладів військово-патріотичного виховання:

- всеукраїнські та регіональні центри;
- спеціалізовані заклади позашкільної освіти;
- клуби та громадські організації.

На державному рівні функціонує Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді, який координує мережу профільних клубів та секцій.

Станом на червень 2022 року в Україні здійснював свою діяльність 1351 заклад позашкільної освіти державної та комунальної форм власності. Однак 49 закладів було пошкоджено і 8 зруйновано повністю внаслідок військових дій. За даними статистичного аналізу, представленого співробітниками Інституту освітньої політики, станом на 1 січня 2023 року в системі МОН функціонувало 1153 заклади позашкільної освіти, які змогли відвідати 790834 дитини. Загалом військово-патріотичним вихованням було охоплено 23468 осіб із 790834, що становить лише 3% від загальної кількості здобувачів позашкільної освіти.

Розгляд регіонального аспекту на прикладі Житомирської області засвідчує позитивну динаміку розвитку позашкільної освіти. Якщо у 2018 році функціонувало 56 закладів, то станом на 1 січня 2025 року їх кількість зросла до 67. Охоплення дітей позашкільною освітою має позитивну тенденцію: у 2022 році – 27%, у 2023 році – 45%, у 2025 році – 47%, що є вражаючим досягненням в умовах війни.

До початку повномасштабної війни в області працювали лише два заклади військово-патріотичного спрямування: Школа юних десантників (м. Житомир) та Центр допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання (сmt. Новогуйвинське). Станом на 1 січня 2025

there were three military-patriotic institutions in operation (4.8% of the total number).

An analysis of statistical data reveals the specific gender and age distribution of applicants to military-patriotic extracurricular education institutions. While girls account for 61% and boys for 39% of all students in extracurricular education, girls account for 30% and boys for 70% of students in military-patriotic institutions. However, it is worth noting a negative trend: the percentage of children who can attend these institutions is decreasing every year, with the war making its own adjustments.

Regarding the age distribution of applicants as of 2025 (Table 1), it is worth noting that half of all applicants (52%) are of primary school age, 41% are of secondary school age, and only 7% are of senior school age.

року функціонувало 3 заклади військово-патріотичного спрямування (4,8% від загальної кількості).

Аналіз статистичних даних засвідчує специфіку гендерного та вікового розподілу здобувачів закладів позашкільної освіти військово-патріотичного спрямування. Якщо загалом у позашкільній освіті дівчат – 61%, хлопців – 39%, то у закладах військово-патріотичного спрямування дівчат – 30%, хлопців – 70%. Проте варто відзначити негативну тенденцію: відсоток дітей які можуть відвідувати заклади з року в рік зменшується, війна вносить свої корективи.

Щодо вікового розподілу здобувачів станом на 2025 рік (таблиця 1), варто звернути увагу на те, що половина всіх здобувачів – 52% молодшого шкільного віку, середній шкільний вік становить 41%, а старший – лише 7%.

Table 1.

Distribution of applicants by age

Years	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18 and older
School age	Lower					Middle					Upper		
Percentage, %	11	11	10	10	10	10	9	8	8	6	4	2	1

This is due to economic difficulties, the complexity of studying in wartime conditions, parents' fears for their children's safety, the lack of prestige of the Armed Forces of Ukraine among young people, general uncertainty, and fear of war.

The distribution of applicants to extracurricular education institutions by year (using the example of the School of Young Paratroopers in Zhytomyr) is shown in Table 2.

Це пов'язано з економічними труднощами, складністю навчання в умовах війни, острахом батьків за безпеку дітей, загальною невизначеністю в умовах війни.

Розподіл здобувачів закладу позашкільної освіти по роках (на прикладі Школи юних десантників місто Житомир) представлено в таблиці 2.

Table 2.

Distribution of applicants by year

Age/years	1990	2000	2010	2020	2025
Senior school age, %	100	60	30	9	7
Middle school age, %	-	40	60	40	41
Junior school age, %	-	-	10	51	52

A comparative analysis of age distribution by year of study (Table 2) using the example of the School of Young Paratroopers shows radical changes over 35 years: while in 1990, 100% were older

Порівняльний аналіз вікового розподілу по роках навчання (таблиця 2) на прикладі Школи юних десантників демонструє кардинальні зміни за 35 років: якщо в 1990 році 100% складав це

schoolchildren, in 2024, only 7% were older schoolchildren, while demand from parents of younger school-age children has grown to 52%. In 2020, the institution had four clubs, divided into 11 groups, with 176 participants. However, in 2024, the number of applicants decreased significantly to 117 children, which led to a reduction in the number of clubs to 3, groups to 7 in total, and resulted in the dismissal of teaching staff.

Content, forms, and methods of extracurricular education institutions. Methodological support for military-patriotic extracurricular education institutions includes:

- regulatory framework: methodological recommendations of the Ministry of Education and Science on the organization of national-patriotic education centers (Order No. 141 of February 7, 2024), Concept of military-patriotic education in the system of the Ministry of Defense of Ukraine (Order No. 554 of August 14, 2024);

- scientific and methodological basis: monographs, dissertation research, teaching aids, etc.;

- organizational and methodological support: training programs for military-applied clubs.

Research into specific practices in centers, clubs, circles, and sections allows us to identify the most effective forms of work:

- traditional forms: verbal (storytelling, conversation, lecture, explanation), visual (demonstration, illustration, display), practical (training exercises, experiments, excursions, trips);

- innovative and interactive forms: games (active games, interactive tasks), discussions (debates, discussions, division into groups according to their view of the problem with further discussion, round tables), project-based (research and creative work, creation of own projects), remote (video conferences, video debates);

- forms of work with the team and parents: group (workshops, consultations), collective (conferences, open days, family holidays, exhibitions), individual (consultations, interviews, work with gifted children and children with special needs.

старший шкільний вік, то в 2024 році – лише 7%, натомість попит зі сторони батьків дітей молодшого шкільного віку зріс до 52%. У 2020 році в закладі функціонувало 4 гуртки, розділені на 11 груп, де було задіяно 176 здобувачів. Проте у 2024 році кількість здобувачів суттєво зменшилася до 117 дітей, що вплинуло на зменшення кількості гуртків до 3, груп загалом всього до 7 та призвело до звільнення педагогічних працівників.

Зміст, форми та методи діяльності закладів позашкільної освіти. Методичне забезпечення діяльності закладів позашкільної освіти військово-патріотичного спрямування включає:

- нормативно-правову основу: методичні рекомендації МОН щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання (Наказ № 141 від 07.02.2024), Концепція військово-патріотичного виховання в системі Міністерства оборони України (Наказ № 554 від 14.08.2024);

- науково-методичну базу: монографії, дисертаційні дослідження, навчально-методичні посібники, тощо;

- організаційно-методичний супровід: навчальні програми гуртків військово-прикладного спрямування.

Дослідження окремих практик у центрах, клубах, гуртках та секціях дозволяє виокремити найбільш ефективні форми та методи роботи:

- *традиційні методи:* словесні (розповідь, бесіда, лекція, пояснення), наочні (демонстрація, ілюстрація, показ), практичні (навчальні вправи, досліди, екскурсії, походи);

- *інноваційні та інтерактивні методи:* ігрові (рухливі ігри, інтерактивні задачі), дискусійні (дебати, обговорення, розподіл по групах за баченням проблеми з подальшим її обговоренням, круглі столи), проєктні (пошуково-творчі роботи, створення власних проєктів), дистанційні (відеоконференції, відеодebати);

- *форми роботи з учнями та батьками:* групові (практикуми, консультації), колективні (конференції, дні відкритих дверей, родинні свята,

It should be noted that the military-patriotic component should become the leading one in the education of the new generation, combined with the formation of universal human, family, and other values for the development of a comprehensively developed conscious personality in a free Ukraine.

In the context of war, extracurricular educational institutions were forced to adapt to new working conditions: they switched to a mixed form of education (a combination of face-to-face and online classes); organized events taking into account the safety of participants (shelters); introduced changes to existing programs and developed fundamentally new ones focused on contemporary challenges (first aid training, working with drones, cyber security, engineering awareness, etc.).

In order to determine the internal environment of the process of forming value orientations of schoolchildren, as well as the opportunities and threats that affect the functioning of extracurricular education institutions, we will use SWOT analysis, which is recognized as an effective tool for strategic planning. The results are presented in Table 3.

виставки), індивідуальні (консультації, співбесіди, робота з обдарованими дітьми та дітьми з особливими потребами).

Варто зазначити, що провідною має стати військово-патріотична складова у вихованні нового покоління у поєднанні з формуванням загальнолюдських, національних, сімейних та інших цінностей для становлення всебічно розвиненої свідомої особистості у вільній Україні.

В умовах війни заклади позашкільної освіти були змушені адаптуватися до нових умов праці: перейшли на змішану форму навчання (поєднання очних та онлайн-занять); здійснюють організацію заходів з урахуванням безпеки учасників (укриття); запроваджують зміни до існуючих програм та розробляють докорінно нові, які орієнтовані на сучасні виклики (домедична підготовка, робота з безпілотниками, кібернетична безпека, інженерна обізнаність тощо).

З метою визначення внутрішнього середовища процесу формування ціннісних орієнтацій школярів, а також можливостей і загроз, які впливають на функціонування закладів позашкільної освіти використовуємо SWOT-аналіз, який визнається ефективним інструментом стратегічного планування. Цієї результати представлено в таблиці 3.

Table 3.

Results of SWOT analysis of the formation of value orientations of schoolchildren in military-patriotic vocational education

Strengths	Weaknesses
Patriotic focus of activities as a response to wartime needs	Limited funding for programs and projects
Availability of trained teachers with military experience	Insufficient updating of material and technical resources
Opportunity for practical involvement in territorial defense activities	Formal approach to shaping students' values
Development of special programs and methodologies	Uneven preparedness of teachers
High motivation of schoolchildren in wartime conditions	Insufficient interdepartmental communication
Partnership with the Armed Forces of Ukraine, volunteer organizations, and international organizations	Low level of modern methodological support
Opportunities	Threats
State support for patriotic education	WAR, political instability, corruption scandals

Growing public demand for the formation of national identity	Commercialization of extracurricular education, which reduces the focus on value orientations
The possibility of using digital patriotic educational platforms	The influence of anti-Ukrainian propaganda in the information space
Support from the media, volunteer organizations, and the public	Burnout of teachers against the backdrop of military and emotional stress
Openness to international grant projects	Security risks during field and tactical-special training

The results of the SWOT analysis showed that the most critical problems in the functioning of military-patriotic extracurricular education institutions (hereinafter referred to as EII) include a shortage of financial and material resources and a lack of systematic scientific and methodological support. At the same time, there is growing public demand from local communities and partner organizations, as well as significant potential for the implementation of innovative approaches through cooperation with civil society organizations, international patrons, and military structures.

The main strategic problems in the activities of military-patriotic PSOs under martial law are: a shortage of qualified teaching staff in the field of military-patriotic training who have practical experience of modern military service and modern combat skills; insufficient development of the educational and methodological base; sporadic, unsystematic nature of interaction with public institutions; formalization of educational activities, which negatively affects the effectiveness of the process of forming value orientations in schoolchildren.

The practice of teaching military-patriotic subjects in secondary vocational education institutions reveals a significant imbalance between the normative guidelines declared at the state level and their actual implementation in teaching practice. The educational process is fragmented and takes the form of various events (rallies, celebrations of Defender of Ukraine Day, military sports competitions, etc.), which does not contribute to the formation of stable values in students. This situation is a consequence of the

Результати проведеного SWOT-аналізу засвідчили, що до найбільш критичних проблем функціонування закладів позашкільної освіти (далі – ЗПО) військово-патріотичного спрямування належать: дефіцит фінансово-матеріальних ресурсів та не системне науково-методичне забезпечення. Водночас, відбувається зростання суспільного запиту з боку територіальних громад та партнерських організацій, а також є значний потенціал для впровадження інноваційних підходів через налагодження співпраці з громадськими організаціями, міжнародними меценатами та військовими структурами.

Основними проблемами стратегічного значення у діяльності ЗПО військово-патріотичного спрямування в умовах воєнного стану є: дефіцит кваліфікованих педагогічних кадрів у сфері військово-патріотичної підготовки, які володіють практичним досвідом сучасної військової служби та навичками ведення сучасного бою; недостатній рівень розвитку навчально-методичної бази; епізодичний, несистемний характер взаємодії з громадськими інституціями; формалізація виховних заходів, що негативно впливає на ефективність процесу формування ціннісних орієнтацій школярів.

Практика педагогічної діяльності в ЗПО військово-патріотичного спрямування демонструє наявність суттєвого дисбалансу між задекларованими на державному рівні нормативними установками та їх реальною реалізацією в педагогічній практиці. Виховний процес характеризується фрагментарністю та набуває форми усталених традиційних заходів (мітинги, святкування Дня захисника України, військово-спортивні змагання тощо), що не сприяє

formalization of the content and methods of educational work, when some heads of vocational education institutions perceive patriotic education as an additional administrative burden necessary for reporting purposes. As a result, educational activities lose their personal significance and emotional and meaningful content, which confirms the principle of person-oriented education and reduces their effectiveness. This problem is the antithesis of the fundamental principles of person-oriented pedagogy, which provide for the active participation of the learner in the process of cognition and awareness of the significance of values.

It is worth noting the problem of insufficient professional training of teaching staff, who lack the relevant competencies in the fields of military affairs, history, first aid, and crisis psychology. This situation hinders the development of practical knowledge, skills, and abilities that can be applied in prolonged emergency situations, especially during wartime.

In the context of a full-scale war with its powerful information component, the problem of forming protective information and value barrier has become particularly relevant. Children and adolescents are vulnerable to hybrid propaganda, manipulative technologies, disinformation, and Ukrainian anti-narratives that fill social networks, TikTok, YouTube, messengers, etc.

Overcoming the problems that have arisen is possible and lies in the plane of multi-vector interaction of the whole society. The formation of value orientations in school-age children attending vocational schools should be characterized by a practice-oriented focus on a specific result-an action, systematic activity-which highlights the need to involve volunteer and veteran organizations and individuals with the necessary experience in this process. This issue necessitates the following:

- development and implementation of a state target program to support extracurricular military-patriotic education;

формуванню стійких ціннісних переконань у здобувачах освіти. Така ситуація є наслідком формалізації змісту та методів виховної роботи, коли окремі керівники ЗПО сприймають патріотичне виховання як додаткове адміністративне навантаження, необхідне для звітності. Внаслідок цього виховні заходи втрачають особистісну значущість та емоційно-смыслову наповненість, що вимагають ідеї особистісно орієнтованої освіти, та знижує їх ефективність. Означена проблема є антитезою до засадничих принципів особистісно орієнтованої педагогіки, які передбачають активну суб'єктну участь здобувача освіти в процесі пізнання та усвідомлення значущості цінностей.

Окремо варто окреслити проблему недостатньої фахової підготовки педагогічних працівників, які не володіють відповідними компетентностями у сфері військової справи, історії, домедичної допомоги, психології кризових станів. Така ситуація погіршує формування практично орієнтованих знань, умінь і навичок, які можуть бути актуалізовані в умовах пролонгованих надзвичайних ситуацій, а особливо під час війни.

В умовах повномасштабної війни з її потужною інформаційною складовою особливої актуальності набуває проблема формування захисного інформаційно-ціннісного бар'єру. Діти та підлітки виявляють вразливість до гібридної пропаганди, маніпулятивних технологій, дезінформації та українських антинарративів, якими заповнені соціальні мережі TikTok, YouTube, месенджери тощо.

Подолання проблем, що виникли є можливим у площині багатовекторної взаємодії всього суспільства. Формування ціннісних орієнтацій у дітей шкільного віку, які відвідують ЗПО, має характеризуватися практико-орієнтованим спрямуванням на конкретний результат – вчинок, систематичну діяльність, що актуалізує необхідність залучення до цього процесу волонтерських та ветеранських організацій та осіб з необхідним досвідом. Означена проблематика зумовлює потребу:

- improving the qualifications of teaching staff through a system of training and certification courses;
- creating a modern electronic methodological database with the necessary up-to-date programs for educating schoolchildren;
- intensifying systematic cooperation with volunteer and veteran organizations;
- providing psychological and material support to teaching staff;
- diversifying sources of funding by attracting funds from public and international organizations.

Conclusions and research perspectives. Therefore, military-patriotic education in the extracurricular education system is a powerful resource for shaping conscious, socially responsible individuals who are capable of taking an active civic stance and are ready to defend their homeland. This potential can be realized through a profound rethinking of pedagogical approaches, enhancing the professional role of teachers, and taking into account the national context and current security challenges.

This highlights the need for scientific justification, development, and practical implementation of a new model for shaping the value orientations of schoolchildren in military-patriotic extracurricular education institutions, both during wartime and in the post-war period, a time of revival.

- розробки та впровадження державної цільової програми підтримки позашкільної військово-патріотичної освіти;
- підвищення кваліфікації педагогічних кадрів через систему тренінгів та сертифікаційних курсів;
- створення електронного сучасного методичного банку з необхідними актуальними програмами виховання школярів;
- активізації системної співпраці з волонтерськими та ветеранськими організаціями;
- забезпечення психологічної та матеріальної підтримки педагогічних колективів;
- диверсифікації джерел фінансування через залучення коштів громадських та міжнародних організацій.

Висновки та перспективи досліджень. Отже, військово-патріотичне виховання в системі позашкільної освіти є потужним ресурсом формування свідомої, соціально відповідальної особистості, здатної до активної громадянської позиції та готової до захисту Батьківщини. Реалізація цього потенціалу можлива за умови глибокого переосмислення педагогічних підходів, підвищення професійної ролі педагогів, урахування національного контексту та актуальних безпекових викликів сьогодення.

Зазначене актуалізує необхідність наукового обґрунтування, розробки та практичної реалізації нової моделі формування ціннісних орієнтацій школярів у закладах позашкільної освіти військово-патріотичного спрямування як під час війни, так і у післявоєнний час, у період відродження.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. *Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"]*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
2. *Zakon Ukrainy "Pro pozashkilnu osvitu" [Law of Ukraine "On Out-of-School Education"]*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> [in Ukrainian].
3. *Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na 2020-2025 roky: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09.10.2020 № 1232-r. [Strategy of National and Patriotic Education for 2020–2025. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1232-r of October 9, 2020]*. (2020). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> [in Ukrainian].

4. *Kontsepsiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 641 vid 16.06.2015* [Concept of National and Patriotic Education of Children and Youth Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 641 of June 16, 2015]. (2015). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> [in Ukrainian].
5. *Kontsepsiia viiskovo-patriotychnoho vykhovannia v systemi Ministerstva oborony Ukrainy: nakaz № 554 vid 14.08.2024* [Concept of Military and Patriotic Education in the System of the Ministry of Defence of Ukraine. Order of the Ministry of Defence of Ukraine No. 554 of August 14, 2024]. (2024). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0554322-24#Text> [in Ukrainian].
6. *Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii diialnosti tsentriv natsionalno-patriotychnoho vykhovannia: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 07.02.2024 № 141* [Methodological Recommendations on Organizing the Activities of National-Patriotic Education Centers. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 141 of February 7, 2024]. (2024). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0141729-24#Text> [in Ukrainian].
7. Baka, M.M., & Korzh, V.P. (2024). *Fizychne i viiskovo-patriotychne vykhovannia molodi* [Physical and military-patriotic education of youth]: navch.-metod. posib. Kyiv: PVA "Knyha pamiaty Ukrainy", 464 [in Ukrainian].
8. Bekh, I.D. (2003). *Vykhovannia osobystosti: teoretyko-tekhnologichni zasady* [Education of Personality: Theoretical and Technological Foundations]. Kyiv: Lybid, 344 [in Ukrainian].
9. *Metodyka viiskovo-patriotychnoho vykhovannia uchniv u pozaklasnii roboti* [Methods of military-patriotic education of students in extracurricular activities]: posib. / uklad. M.D. Zubalii, V.V. Ivashkovskiy, O.I. Ostapenko, M.V. Tymchyk, B.B. Shapovalov, Z.M. Dikhtiarenko, I.P. Bilotserkivets. (2016). Kyiv: PALYVODA A.V., 225 [in Ukrainian].
10. *Viiskovo-patriotychne vykhovannia uchniv v umovakh ideino-svitohliadnoi konfrontatsii* [Military and Patriotic Education of Students in the Conditions of Ideological and Worldview Confrontation]: navch.-metod. posib. / Ostapenko O.I., Tymchyk M.V., Zubalii M.D. & in. (2022). Kyiv, 165 [in Ukrainian].
11. Buklov, Yu.M. (2018). *Natsionalno-patriotychne vykhovannia uchnivskoi molodi u pozaklasnii ta pozashkilnii vykhovnii roboti (kinets XX – pochatok XXI st.)* [National-patriotic education of schoolchildren in extracurricular and out-of-school educational work (late 20th – early 21st centuries)]. *Candidate's thesis*. Drohobych, 303 [in Ukrainian].
12. Yeromenko, E.A. (2021). *Patriotychne vykhovannia molodi zasobamy boiovoho khortynhu* [Patriotic education of youth through combat khortyng]: monohrafiia / Min-vo osvity i nauky Ukrainy, Universytet DFS Ukrainy. Kyiv: HS "NFBKhU", 169 [in Ukrainian].
13. Londar, S.L., Hapon, V.V., & Barabash, O.A (2023). *Informatsiini aspekty zabezpechennia funktsionuvannia pozashkilnoi osvity v umovakh voiennoho stanu* [Information aspects of ensuring the functioning of out-of-school education under martial law]. *Osvitnia polityka Ukrainy – Educational Policy of Ukraine*, 5, 81-100 [in Ukrainian].
14. *Rezultaty zahalnonatsionalnoho opytuvannia Tsentru Razumkova* [Results of a nationwide sociological survey. Razumkov Centre]. (2024). Retrieved from: <https://interfax.com.ua/news/press-conference/986924.html> [in Ukrainian].

Received: October 27, 2025
Accepted: November 24, 2025